

Перепелиця М. М.

кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.1(477): 65.012.8

ОПЕРАТИВНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Проаналізовано історію виникнення та розвитку інституту оперативного обслуговування. Досліджено окремі визначення цього терміна та запропоновано таке з них, що найбільш повно відображає його зміст. Обґрунтовано практичну застосовність оперативного обслуговування у сучасних умовах. Підкреслено пріоритетність застосування теорії оперативного обслуговування у практичній діяльності підрозділів боротьби з економічною злочинністю. Розглянуто окремі принципи організації оперативного обслуговування, підсистеми, які входять до його складу. Запропоновано шляхи удосконалення цього інституту оперативно-розшукової діяльності в Україні.

Ключові слова: оперативне обслуговування, аналіз змісту, оперативно-розшукова діяльність, шляхи удосконалення.

Постановка проблеми. Діяльність оперативно-розшукових підрозділів у сучасних умовах має достатньо широкий характер та не обмежується лише здійсненням оперативно-розшукових заходів щодо конкретних осіб. З метою своєчасного виявлення та попередження злочинів здійснюється оперативне перекриття окремих об'єктів з урахуванням криміногенної ситуації та оперативної обстановки. Дефініція, яка характеризує таку діяльність, свого часу одержала влучну назву «оперативне обслуговування».

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вивченню проблем оперативного обслуговування присвячено праці К. В. Антонова, О. М. Бандурки, Б. Є. Богданова, А. Г. Лекаря, В. А. Лукашова, В. Л. Ортинського, М. А. Погорецького, В. Д. Пчолкіна, Г. К. Синілова, Є. В. Токарева та багатьох інших дослідників.

Стаття має на меті дослідити сучасне місце оперативного обслуговування в теорії і практиці оперативно-розшукової діяльності та його перспективи.

Виклад основного матеріалу. Поняття «оперативне обслуговування» увійшло до правового вжитку правоохоронних органів 29 листопада 1919 року із виданням Головним управлінням міліції циркуляру № 8388 щодо створення промислової міліції [1, с. 174]. У радянський період термін «оперативне обслуговування» найбільш часто асоціювався з діяльністю служби по боротьбі з розкраданням соціалістичної власності та спекуляцією, що деякою мірою стала послідовницею промислової міліції.

Вплив діяльності цієї служби на економічну безпеку радянського суспільства був подвійним: водночас і позитивним – тією мірою, якою вона боролася з розкрадачами і корупціонерами, і негативним – оскільки вона гальмувала розвиток підприємництва [2, с. 78].

В останнє десятиріччя свого існування апарати по боротьбі з розкраданням соціалістичної власності та спекуляцією у рамках здійснення оперативного обслуговування провели низку успішних операцій щодо боротьби з розкраданнями в галузях народного господарства. Як зауважує А. Ю. Ареф'єв, однією з таких операцій стала одночасна комплексна перевірка підприємств громадського харчування, результати якої дозволили розробити і здійснити низку організаційно-економічних заходів, спрямованих на поліпшення діяльності однієї з важливих галузей народного господарства. Подібні операції були проведені й у сільському господарстві, будівництві, торгівлі, на підприємствах кольорової металургії, автомобільній промисловості [3, с. 77].

Пізніше термін «оперативне обслуговування» набув широкого вжитку у пенітенціарній службі, підрозділах карного розшуку, БНОН тощо та нині активно використовується у відомчій нормативно-правовій базі. Вказане підтверджує ефективність цього інституту, який не втратив свого значення й у сьогоденних реаліях.

У сучасній науці оперативно-розшукової діяльності існують діаметрально протилежні думки щодо як змісту, так і взагалі права застосування терміна «оперативне обслуговування». Наприклад, професор Ю. С. Блінов вважає, що цей термін є некоректним щодо діяльності як суб'єкта, так і об'єкта. На користь свого твердження він наводить приклад проституції і місць надання інтимних послуг, які, безумовно, перебувають під увагою оперативних працівників, але при цьому ними не обслуговуються. У цьому сенсі, на його думку, правильніше використовувати термін «контроль і нагляд», під яким він розуміє систематичне спостереження за точним виконанням посадовими особами і громадянами законів та інших нормативних актів в цілях виявлення, попередження і розкриття злочинів [4, с. 109]. Проте, на нашу думку, у цьому твердженні закладено певну підміну понять, адже термін «оперативне обслуговування» від початку застосовувався для позначення обслуговування галузей (економіки), територій, але аж ніяк не злочинного промислу.

Ще один приклад подібного характеру – окремі автори намагаються довести недоцільність використання терміна «оперативне обслуговування» по лінії протидії корупції, натомість застосовуючи термін «оперативно-розшуковий моніторинг» [5]. При цьому вони забувають, що термін «оперативне обслуговування» застосовується для обслуговування не злочинних схем та інтересів, а об'єктів від протиправних посягань.

У свою чергу, В. П. Чупандін розглядає оперативне обслуговування території, лінії чи об'єкта як систему взаємопов'язаних організаційно-тактичних, нормативно-правових заходів, що визначають відносини оперативних служб і підрозділів різного рівня та призначення, забезпечують у комплексі оптимальну розстановку оперативно-розшукових сил та засобів, їх ефективне використання для вирішення завдань кримінального провадження і оперативно-розшукової діяльності зокрема. Об'єктом системи оперативного обслуговування є: територія регіону та зон, що на ній дислокуються, ділянки залізниці, криміногенні об'єкти та кримінальні контингенти (по лінії карного розшуку);

об'єкти та галузі господарства (по лінії ДСБЕЗ); сектори, загони, бригади, зміни, житлові та виробничі зони перебування засуджених тощо [6, с. 198].

Окремі російські науковці під оперативним обслуговуванням розуміють комплекс гласних і негласних заходів, що проводяться для своєчасного одержання відомостей про осіб і факти, що мають оперативне значення для попередження і розкриття злочинів [7, с. 72]. Проте дане визначення, на нашу думку, не відображає повною мірою сутність оперативного обслуговування. Адже не виділено його конкретних особливостей, а наведене визначення є надто загальним та цілком застосовним практично для будь-якого поняття, що характеризує оперативно-розшукову діяльність.

Коментуючи останні два визначення, необхідно зазначити, що оперативне обслуговування не може існувати без прив'язки до об'єкта, який обслуговується, причому об'єкт є загальною категорією, що може бути і територією, і галуззю, і зоною, і лінією тощо. Саме цю рису виділяє один із засновників теорії оперативного обслуговування Б. Є. Богданов, позначаючи цей термін як систему заходів спостереження, слідкування за об'єктами з метою своєчасного реагування на негативні зміни оперативної обстановки [8, с. 223]. Вважаємо, що це визначення найбільш повно характеризує зміст оперативного обслуговування та не потребує корегування в сучасних умовах.

Характерними рисами оперативного обслуговування, які визначають самостійність відповідного поняття, є:

– розгляд питань застосування оперативно-розшукових заходів виключно з урахуванням об'єктів оперативного обслуговування;

– переважання в змісті даного поняття організаційно-управлінських та інших забезпечувальних функцій підрозділів боротьби з економічною злочинністю, що створюють найбільш сприятливі умови можливостей у межах компетенції названих підрозділів [9, с. 125].

Дане твердження є цілком справедливим, враховуючи те, що саме у рамках діяльності підрозділів боротьби з економічною злочинністю переважно розроблялася теорія оперативного обслуговування. До того ж у роботі саме цих підрозділів найчастіше використовується даний термін. Оперативне обслуговування у функціонуванні інших оперативних підрозділів є похідним. Тому природним є застосовувати основний масив елементів оперативного обслуговування саме в роботі підрозділів боротьби з економічною злочинністю.

Як зазначає В. С. Кружилін, за змістом та джерелами одержання всю інформацію, використовувану з метою оперативного обслуговування, можна поділити на два класичних види: офіційну та оперативну. Перший вид інформації має характеризувати особливості господарчої діяльності підприємства, ступінь захищеності від крадіжок як самої кінцевої продукції, так і товарно-матеріальних цінностей, використовуваних під час її виробництва. Оперативна інформація про підготовлювані або вчинені злочини, факти зловживань на виробничих ділянках підприємства надходить у ході провадження різних оперативно-розшукових заходів [10, с. 243].

В умовах сучасності оперативне обслуговування у сфері економіки має

значно меншу кількість об'єктів, аніж раніше. Адже значна частина підприємств нині є приватними, а відтак їх керівники не надто охоче співпрацюють з оперативними підрозділами. Цей процес є природнім, і в ньому нема нічого поганого. Більш того зменшення об'єктів оперативного обслуговування суттєво вивільняє оперативно-розшукові сили і засоби, які так потрібні в умовах розгулу злочинності в сучасній Україні.

Наразі слід зосередитись на вдосконаленні інституту оперативного обслуговування, переглянути його основні концепції, наголосити на оперативній роботі в особливих умовах. З цією метою цілком може стати в нагоді досвід правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю часів НЕПу. Разом з тим потрібно враховувати специфіку оперативного обслуговування для різних суб'єктів оперативно-розшукової діяльності. Реформувати потрібно усі підсистеми оперативного обслуговування.

У цьому сенсі В. Д. Пчолкін зауважує, що система оперативного обслуговування включає в себе дві підсистеми: організаційно-управлінську та організаційно-тактичну. Перша складається з таких елементів: розподіл об'єктів за рівнями оперативного обслуговування; розстановка оперативного складу, організація взаємодії оперативних підрозділів з іншими підрозділами органів внутрішніх справ, а також державними і громадськими організаціями; організація інформаційного забезпечення оперативного обслуговування. Особливістю зазначених елементів є те, що в їх реалізації беруть участь головним чином керівники ОВС. Друга, організаційно-тактична, підсистема складається з елементів, передбачених функціональними обов'язками оперативних працівників, які забезпечують оперативне обслуговування конкретних об'єктів. У цій підсистемі умовно можна визначити три основних елементи: підбір, розстановку та використання джерел оперативної інформації; забезпечення збору, концентрації та аналізу даних, які характеризують виробничо-господарську діяльність об'єктів оперативного обслуговування та стан оперативної обстановки на них [11, с. 16].

У рамках реформування організаційно-управлінської підсистеми оперативного обслуговування слід зважати на те, що сьогодні спостерігається деяка відірваність керівництва ОВС від аналітичної обробки та прогнозування оперативної обстановки на обслуговуваних об'єктах. Цьому напряму потрібно приділити особливу увагу. Сучасні технології дозволяють суттєво автоматизувати процес аналізу та прийняття рішень. У переважній більшості розвинених країн світу впроваджено відповідні концепції аналітичної роботи, чого, на жаль, не спостерігається у вітчизняній системі оперативного обслуговування.

Одним із важливих напрямів підвищення ефективності оперативного обслуговування території і конкретних об'єктів є збір, накопичення й аналіз інформації про загальний стан морально-політичного і соціально-психологічного клімату на території обслуговування. Знання соціально-психологічних процесів і, головне, врахування їх як компонентів оперативної обстановки дозволяє виявити багато в чому нетрадиційні об'єкти, окремі зони, конкретні контингенти, що вимагають оперативного обслуговування, пе-

рекриття й висвітлення [12, с. 11].

У ході вдосконалення системи оперативного обслуговування потрібно також враховувати як існуючі загальні принципи його організації, так і нові напрацювання в цій сфері. Основними загально визнаними принципами оперативного обслуговування є об'єктово-галузовий та лінійно-об'єктовий. Деякі автори пропонують також оперативне обслуговування так званого технологічного ланцюжка для широко розосереджених виробництв з метою виявлення злочинів та осіб, які їх вчиняють, як на початковій стадії (заготовка), так й у процесі реалізації вже готової продукції [9, с. 125]. Ідея технологічного ланцюжка, на нашу думку, є досить перспективною, проте вимагає перегляду існуючої системи оперативного обслуговування із прив'язкою до конкретної території розташування оперативного підрозділу. Це стосується особливо галузей, де вчиняються високотехнологічні територіально розосереджені злочини.

Висновок. Зважаючи на складну криміногенну ситуацію в Україні, процес удосконалення інституту оперативного обслуговування має бути інтенсифіковано. До цього процесу потрібно долучити як вітчизняних оперативних працівників із великим досвідом оперативної роботи, так і молодих правоохоронців-практиків, які володіють знаннями про сучасні тенденції розвитку системи негласної роботи у провідних країнах світу.

Бібліографічні посилання

1. Бубнова Ю. Г. Создание и функционирование промышленной милиции на территории Владимирской губернии в период 1920-1921 гг. / Ю. Г. Бубнова // Вестник Владимирского юридического института. – 2007. – № 3. – С. 174-177.
2. Тишков С. В. История борьбы в СССР с хищениями социалистической собственности (к 70-летию ОБХСС/ДЭБ) / С. В. Тишков, Р. Р. Алабердеев, Ю. В. Латов // Историко-экономические исследования. – 2007. – Т. 8. – № 1. – С. 51-80.
3. Арефьев А. Ю. Истоки оперативно-розыскного предупреждения экономических преступлений / А. Ю. Арефьев // Юридическая наука и практика : вестник Нижегородской академии МВД России. – 2010. – № 1. – С. 73-78.
4. Блинов Ю. С. Формирование понятий в оперативно-розыскной деятельности / Ю. С. Блинов // Вестник Владимирского юридического института. – 2008. – № 3. – С. 107-110.
5. Позняк Н. В. К вопросу о применимости термина «оперативное обслуживание» или «оперативно-розыскной мониторинг» / Н. В. Позняк // Оперативник (сыщик). – 2011. – № 1 (26). – С. 29-31.
6. Чупандін В. П. Наукові підходи до дефініції «оперативне обслуговування території, лінії чи об'єкта» / В. П. Чупандін // Право і безпека. – 2012. – № 4. – С. 195-199.
7. Аврутин Ю. Е. Оперативно-розыскная психология : учеб. пособие / Ю. Е. Аврутин, М. В. Пряхина, Н. Ю. Самарин, В. М. Статный. – М. : ЦОКР МВД России, 2010. – 192 с.
8. Теория оперативно-розыскной деятельности : учебник / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Сенилова. – М. : ИНФРА-М, 2006.
9. Багнычев В. А. Некоторые проблемы оперативного обслуживания сферы незаконного оборота алкогольной продукции аппаратами БЭП / В. А. Багнычев, И. В. Мхитарян // Общество и право. – 2004. – № 4 (6). – С. 124-125.

10. Кружилин В. С. Оперативно-розыскное обеспечение борьбы с хищениями на металлургических предприятиях / В. С. Кружилин // Общество и право. – 2008. – № 2. – С. 241-243.

11. Пчолкін В. Д. Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів у харчовій промисловості : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / В. Д. Пчолкін; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2010. – 36 с.

12. Кудин В. А. Профайлинг в деятельности органов внутренних дел: от теории и методологии к практике / В. А. Кудин, В. М. Статный // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2013. – № 3. – С. 4-15.

Перепелица Н. Н. Оперативное обслуживание: современное состояние и перспективы развития. В статье проанализирована история возникновения и развития института оперативного обслуживания. Рассмотрены отдельные определения этого термина и предложено то из них, которое наиболее полно отображает его содержание. Обоснована практическая применимость оперативного обслуживания в современных условиях. Подчеркнута приоритетность применения теории оперативного обслуживания в практической деятельности подразделений борьбы с экономической преступностью. Рассмотрены отдельные принципы организации оперативного обслуживания, подсистемы, которые входят в его состав. Предложены пути усовершенствования этого института оперативно-розыскной деятельности в Украине.

Ключевые слова: *оперативное обслуживание, анализ содержания, оперативно-розыскная деятельность, пути усовершенствования.*

Perepelytsya M. M. Operational service: modern state and prospects of development. The article investigates contemporary place of operational services in the theory and practice of operational activities and its prospects. The author has analyzed the history of emergence and development of the institution of operational service and exposed the effectiveness of operational service on historical examples. He has analyzed separate definition of this term and suggested something that best reflects the contents of the object referenced this service. He has grounded practical applicability of operational service in the modern world. He has emphasized the priority of application of the theory of operational service in practice of fighting economic crime units.

It has been established that the content and source of all information used for the purpose of operational services can be divided into two classic kinds: official and operational. Several specific principles of operational services (object-sectoral and linear Object) subsystems (organizational-managerial and organizational-tactical) that are part of it have been examined. The author has found out that one of the important areas of operational efficiency and service area of specific sites is the collection, storage and analysis of information on the general state of moral and political and socio-psychological climate in the area of the service.

Ways to improve operational service as an institution of operational activities in Ukraine have been suggested. The author has concluded that regarding the difficult criminal situation in Ukraine, the improvements of the institution of operational service should be intensified. This process should involve both domestic operational officers with extensive operational experience and young law enforcement practitioners who are knowledgeable about current trends of development of covert work in leading countries.

Keywords: *operational service, analysis of content, operational-search activity, ways of improvement.*

Надійшла до редакції 05.12.2014